

La Barcelona d'ERC, 1931-1939. Imatge i Patrimoni

ERC's Barcelona, 1931-1939. Image and Heritage

David Íñiguez Gràcia

Investigador

Universitat de Barcelona

Facultat d'Educació.

Departament de Didàcticas aplicades

✉ diniguez@ub.edu

Ann E. Wilson Daily

Investigadora

Universitat de Barcelona

Facultat d'Educació.

Departament de Didàcticas aplicades

✉ awilson@ub.edu

Rebut: 28/01/2019

Acceptat: 15/04/2019

Resumen

La victòria republicana del 14 d'abril de 1931 va comportar l'hegemonia a Catalunya del republicanisme que va poder articular el control sobre la nova Generalitat i sobre l'Ajuntament de Barcelona per construir una nova capital per un país emergent. En pocs anys, durant el parèntesi republicà de 1931-1939, Barcelona va conèixer canvis urbanístics, socials i culturals extraordinaris. L'article proposa un recorregut per la materialitat que ens ha perviscut de la Barcelona emergent dels anys 30. La ruta compren llocs de significació política, espais que es van significar des del punt de vista cultural, elements que van respondre a l'interès social del moment, enclavaments urbanístics, espais de guerra. Tot plegat una rellevant herència que encara avui tipifica el caràcter de la Ciutat.

Palabras Clave: Barcelona; Patrimoni; Esquerra Republicana de Catalunya; Urbanisme; Arquitectura.

Abstract

The republican victory of April 14, 1931 led to the hegemony in Catalonia of republicanism that could articulate control over the new Generalitat and over Barcelona City

Council to build a new capital for an emerging country. In a few years, during the republican hiatus of 1931-1939, Barcelona underwent extraordinary urban, social and cultural changes. The article proposes a journey through the materiality that has survived us from the emerging Barcelona of the 1930s. The route includes places of political significance, spaces that were significant from a cultural point of view, elements that responded to the social interest of the moment, urban enclaves, spaces of war. All in all, a relevant heritage that still typifies the character of the City.

Keywords: *Barcelona; Heritage; Esquerra Republicana de Catalunya; Urbanism; Architecture.*

EL PARÈNTESI REPUBLICÀ. L'ERC A LA BARCELONA DE 1936-1939

El 14 d'abril de 1931, amb l'esclatant victòria de les candidatures republicanes en les eleccions municipals, la monarquia espanyola entrava en crisi. A Barcelona Francesc Macià proclamava la República Catalana amb el suport, fins i tot, de l'exèrcit. Tres dies després, a conseqüència de complexes negociacions, Macià acceptava fer-se enrera amb la promesa que Catalunya tindria un ampli règim autonòmic dins la República Espanyola. El fet que el republicanisme espanyol necessités de manera imprescindible la força catalana per consolidar-se i conjurar qualsevol mena d'involució que podria afectar també Catalunya va ser un factor decisiu a l'hora de retirar la proposta d'independència que de facto havia llançat el president català.

Globalment condiderat, el període republicà fins a la fi de la Guerra Civil va ser un parèntesi en la història de Barcelona i de Catalunya dels segles XIX i XX, un parentesi però, cabdal que va marcar les mentalitats de manera determinant.

Pràcticament totes les instàncies de poder de què va gaudir Catalunya van quedar en mans de l'Esquerra Republicana de Catalunya. Aquest poder es va conservar pràcticament al llarg de tot el període republicà, a excepció de la conjuntura que va seguir els Fets del 6 d'octubre de 1934. La victòria republicana va significar a més la crisi del sistema monàrquic-canovista i l'esgotament del model polític, social i cultural que havia proposat la Lliga. La victòria republicana es va entendre, en la seva dimensió política, com a fase dinàmica d'un nacionalisme que aspirava conseqüentment a establir llibertats per a Catalunya, i, en la seva dimensió social, com una aspiració a instituir una societat més justa en benefici de les classes populars i treballadores.

L'Esquerra era el partit hegemònic dels sectors populars i dels treballadors. Cal tenir present que la classe obrera barcelonina mai no va generar ni partits socialistes ni partits comunistes representatius i que sempre va confiar l'acció política al republicanisme tradicional. L'ERC cobria, doncs, diversos fronts com a partit nacionalista, com a partit popular i com a partit obrer.

Amb la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona en poder seu i amb total suport popular, l'ERC va poder llançar-se, tot i les dificultats del moment, a un ver-

tiginós intent d'afrontar els problemes de la ciutat. Certament que la conjuntura econòmica espanyola i internacional no era bona. La crisi de 1929 continuava planant damunt el món industrial i la hisenda espanyola estava desgavellada pels canvis del moment i pel dèficit crònic. Tot i les dificultats econòmiques, que van provocar la fallida del Banc de Catalunya (1931) i el nou naufragi del sector financer autòcton, l'ERC va incidir positivament en el manteniment i la reactivació de l'economia catalana. Els republicans van exercir un eficaç arbitratge social entre la CNT i la patronal catalana que va comportar estabilització. És veritat que sectors intel·lectuals de l'anarquisme intransigent, igualment que activistes radicals van intentar provocar ruptures, sobretot després de les eleccions de 1933, però van quedar simplement en intents sense gaire repercussió. Sempre que els anarquistes radicals van entrar en política o antipolítica van fracassar. La CNT va mantenir influència en el terreny sindical i era en aquest camp que tenia la confiança dels treballadors, com a sindicat majoritari i eficaç. Però la confiança política dels treballadors passava pel republicanisme nacionalista tradicional. L'ERC i la CNT van mantenir una interdependència estricta durant el període, però sense dubte va existir una sintonia fàctica entre els dos moviments.

En qualsevol cas i globalment considerat, va ser un període constructiu i de pau social que va permetre, tot i la crisi, un manteniment i fins i tot l'expansió de l'economia industrial de Barcelona i Catalunya. L'ERC va tenir una oportunitat única que va saber aprofitar, tot i la brevetat del temps de què va disposar.

Barcelona i Catalunya tornaven a tenir instruments polítics propis, bé que limitats, que permetien intervenir sobre el territori. Barcelona podia sumar a la seva capitalitat econòmica el fet de ser novament capitalitat política del Principat. Per tant podia afanyar-se a acabar, harmonitzar, millorar i corregir les mancances que la construcció de la Catalunya industrial havia generat. En fi, la construcció d'una Catalunya més justa i solidària que busqués noves articulacions de relació amb Europa i amb l'Estat partint de l'afermament de la pròpia especificitat, i òbviament aquesta afirmació no es va transformar, tal com havia sospitat la Lliga en els decennis anteriors, en una minva de la influència catalana en els mercats espanyols. Al contrari, la Catalunya populista esdevenia, si més no fugaçment, un suport imprescindible per a la modernització d'Espanya i el plantejament de les reformes pendents de la revolució burgesa en el conjunt de l'Estat. I diem fugaçment perquè la reacció de les velles classes dominants espanyoles i la seva resistència a la modernització va comportar al capdavant l'esclat d'una sagnant guerra que va hipotecar novament el procés de desenvolupament.

L'ERC mitjanant el consistori dirigit per Jaume Aiguader, va intervenir ràpidament a Barcelona. Van continuar les iniciatives ja endegades per la Mancomunitat en el terreny cultural i se'n van endegar de noves. A banda el republicanisme va reflexionar sobre el model de ciutat que havia de marcar el futur de Barcelona a fi d'afavorir una expansió racional corregint les perilloses mancances. Les inquietuts de l'ERC es traduïren en les directrius del Pla Macià, que cal considerar juntament amb els plans de Cerdà i Jaussely com una de les grans fites en la història urbanística de Barcelona i d'Europa. Els republicans

van comptar amb el suport entusiasta del GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània) compost per la flor de l'avantguardisme arquitectural català i amb les simpaties de figures internacionals com Le Corbusier, P. Jenneret o Walter Gropius.

El Pla Macià, d'acord amb l'ideari republicà, concebia Barcelona com la capital de Catalunya i afavoria un creixement ordenat de l'urbs i el sanejament del nucli antic, la culturització general, les obres socials i la promoció de segones residències obreres. El republicanisme en el poder va buscar l'acomodació en un llenguatge arquitectònic i urbanístic propi, i en aquest sentit va sintonitzar amb els corrents avantguardistes i racionalistes, els més avançats d'Europa. Algunes de les obres empreses en el temps de la Generalitat republicana, com ara la Casa Bloc, el Dispensari Antituberculós o la Mútua Escolar Blanquerna serien obres emblemàtiques del progrés barceloní i europeu en arquitectura.

La revolta militar del juliol de 1936, afavorida pels sectors més reaccionaris de la burgesia espanyola, es a dir, quasi tots, va conjurar la temptativa de modernització que havia emprés la República. Contradictòriament, a Catalunya la burgesia s'havia adaptat relativament bé al canvi i potser en vigílies de la Guerra Civil la regió més industrialitzada de l'Estat era la que gaudia d'un més alt nivell de pau social. Els enfrontaments socials i la revolució que sobretot Barcelona va viure a partir del 19 de juliol van ser provocats, més que per una evolució interna, per una conjuntura exògena que va avivar l'enfrontament social a Catalunya.

El 19 de juliol de 1936 es va lliurar a Barcelona una de les més brutals i tanmateix interessants batalles urbanes del segle XX. La Guàrdia d'Assalt i els Mossos d'Esquadra juntament amb alguns escamots sindicalistes i amb el darrer suport de la Guàrdia Nacional (Guàrdia Civil) en els darrers moments van derrotar als militars sublevats aplicant tàctiques de guerrilla urbana i plantejant l'enfrontament amb una gran elasticitat. Tanmateix, la inversemblant decisió del govern central de dissoldre l'Exèrcit, per tal de tallar la rebel·lió, va provocar l'abandó massiu de les casernes i el caos. Els edificis militars van ser saquejats sense que ningú ho pogués impedir. Milers de fusells de la Caserna de Sant Andreu van anar a parar a mans de sindicalistes, però també d'incontrolats. L'Estat i la part d'aquest que mantenia la Generalitat es va desmoronar enmig d'una revolució caòtica i acèfala. Molts innocents vinculats a la burgesia o l'església van pagar les ires del lumpenproletariat armat o del simple bandidatge disfressat de reivindicació social. Poc van poder fer la Generalitat i les direccions de les organitzacions polítiques i sindicals per mantenir l'ordre en el que s'esdevingué una onada incontrolable de passions desfermades. Els patrons que encara no havien fugit ho van fer ràpidament, de tal manera que les indústries van quedar a mans dels treballadors i els tècnics.

La CNT que durant anys havia difós el discurs antiestatista, quan es va veure amb el poder a les mans no va saber que fer-ne i va optar pel manteniment de la Generalitat i el suport al president Lluís Companys, això sí, mediatitzat pel Comité de Milícies Anti-feixistes, que es va configurar com un autèntic òrgan de poder. El país va retornar als seus costums atàvics antimilitaristes i es van crear milícies de voluntaris que s'assemblaven

més a una tropa de "miquelets" que no pas a una organització militar reglada. Les milícies, per causes òbvies d'organització, comandament i abastiment, van fracassar en l'objectiu estratègic prioritari de conquerir Saragossa tot i que van establir el Front d'Aragó. Els anarcosindicalistes van improvisar diverses columnes, però també van organitzar unitats el PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), el POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista). Esquerra Republicana va unificar els seus voluntaris en la Columna Macià Companys i l'Estat Català es va agrupar en part amb la denominada columna Bueno.

A fi de mantenir la producció, la Generalitat va promulgar el decret de Col·lectivitzacions, pel qual el gros de les empreses catalanes passaven a funcionar sota control obrer alhora que s'assajava la reconversió per a una economia de guerra. En aquests primers moments de la Guerra Civil Catalunya esdevingué un país gairebé independent gestionat nominalment per la Generalitat. Catalunya que passava a disposar de forces militars pròpies, tribunals, una economia col·lectivitzada, relacions exteriors pròpies, això sí, en un context revolucionari que va desdibuixar el perfil democràtic del país, representat per un president Companys que havia de fer equilibris amb forces polítiques i sindicals que havien aixecat unilateralment nous òrgans de poder. Barcelona esdevenia l'emblema de la Catalunya solidària i intentava amb poca fortuna alliberar aragonesos i mallorquins del feixisme, alhora que s'enviaven columnes per ajudar a la defensa de Madrid.

El president Companys i l'ERC van maldar per a que la societat catalana aconduís el procés revolucionari en una perspectiva d'ordre democràtic. Les tensions entre les forces polítiques van ser tenses i les discrepàncies sobre com reconduir la revolució van desembocar en l'enfrontament dels Fets de Maig. El PSUC, un partit emergent que hegemonitzava el suport de l'URSS, l'ERC i la mateixa Generalitat van intentar reorientar el procés revolucionari la qual cosa va portar a un enfrontament amb el POUM i la CNT. Sobre el paper es van posar limitacions als desgavells revolucionaris. A la pràctica el PSUC va aprofitar la conjuntura per reforçar les seves estructures de poder i per perseguir i aniquilar als seus rivals polítics del POUM. Alhora, les autoritats centrals de la República van aprofitar el desgavell català per recuperar el control polític sobre el territori i laminar el poder de la Generalitat.

Barcelona, tot i no ser front directe de combat, va patir molt durant la Guerra. Els bombardeigs indiscriminats de l'aviació italiana i alemanya van afectar les instal·lacions industrials i la població civil. En alguns casos, com el de la Barceloneta, la població va haver de ser evaquada de la barriada a causa dels continuats bombardejos. Els esforços d'una economia de guerra, la manca de subministrament energètic i sobre tot la fam, que es va ensenyorir de Barcelona, van portar als barcelonins a una situació difícil. A tot això cal afegir el gran nombre de vides que van engolir els fronts.

Amb tot, la ciutat no va perdre el temps. L'economia va rutllar i fins i tot algunes fàbriques van experimentar millores amb la gestió obrera. En plena guerra i gràcies a les mesures radicals del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada) es va assolir per primera vegada la plena escolarització infantil. Es va procedir així mateix a la promoció d'un seguit

de mesures que permetessin la reforma de la ciutat segons el Pla Macià, un cop acabada la guerra. La municipalització de la propietat urbana i el Decret d'Apropiació d'Immables s'orientaren en aquest sentit i afavorien a més una acció decidida en l'habilitació de pisos buits i el sanejament d'habitatges amb deficiències. Aquestes iniciatives es van conjuntar amb una política de construccions de guerra: refugis antiaeris, fortificacions, etc. En pocs mesos la formidable capacitat d'auto-organització de les classes populars barcelonines es va traduir en la construcció d'una sòlida xarxa de centenars de refugis antiaeris i una estructuració modèlica dels serveis de protecció civil. Davant els brutals atacs de l'aviació feixista els hospitals van respondre amb la creació de serveis d'urgència de reputada eficàcia. Fins i tot la sanitat catalana va poder experimentar nous sistemes contra l'osteomielitis a partir de les tècniques del doctor Trueta per tractar ferides de guerra. Aquesta tècnica esdevindria una de les armes secretes dels aliats en la Segona Guerra Mundial.

La sort de la Barcelona republicana, com la de tot Catalunya, es va decidir a la batalla de l'Ebre. Malgrat els esforços l'Exèrcit Popular va resultar derrotat amb l'ajut determinant del Pacte de Munic. El 30 de setembre de 1938 Hitler, Mussolini, Daladier i Chamberlain van signar el pacte de Munic que condemnava a la república de Txecoslovàquia i indirectament a la República espanyola, atès que les democràcies van donar via lliure a l'expansionisme de Hitler. Després de Munic tota la maquinària bèl·lica d'alemanys i italians es va posar al servei de Franco. L'efímera capital de la Catalunya revolucionària va quedar ocupada pels feixistes el 26 de gener de 1939.

LA FUNDACIÓ D'ERC. EL FOMENT REPUBLICÀ DE SANTS

Carrer Cros, 5

Als inicis de la dècada dels anys 30 del passat segle en el camp polític i social català, començà a sorgir una voluntat per mancomunar esforços adreçats a proporcionar un nou marc polític allunyat del regionalisme conservador de la Lliga i de les idees promogudes pels partits de caire anarco-sindical.

La dictadura del general Primo de Rivera havia tocat a la seva fi i s'iniciava un període on es feia necessari unificar les diverses tendències catalanistes, republicanes i nacionalistes d'esquerra. La convocatòria d'eleccions municipals va implicar una bona oportunitat per a que les forces democràtiques afermessin la seva força davant la dictadura i els seus avaladors.

Un esdeveniment clau donarà empena a la reorganització de les forces democràtiques d'esquerra: l'arribada des de l'exili de Francesc Macià el dia 22 de febrer de 1931 i la celebració de la primera Conferència d'Esquerres Catalanes reunides al carrer Verdi 32 de Gràcia, avui sala de projeccions que duu el mateix nom. Uns dies més tard, entre el 18 i 19 de març, vint i cinc dies abans de les eleccions municipals, al barri de Sants, barri amb tradició republicana i sindicalista on les idees polítiques del catalanisme obrer havien arrelat des de feia anys, se celebraren les sessions plenàries d'aquesta mateixa conferència.

Al carrer Cros 5, prop de la cruïlla amb la carretera de Sants, es trobava la seu del Foment Republicà de Sants, espai on es va celebrar la sessió que va donar lloc al acord per crear l'Esquerra Republicana de Catalunya. L'edifici que encara es conserva va ser construït el 1890 i comptava amb ampli saló de reunions on es va efectuar la trobada. Avui a la balconada es poden observar encara les plaques commemoratives de l'efemèride.

El nou partit, encapçalat per Francesc Macià sorgirà gràcies a la sinergia entre diversos pensaments, ideologies i organitzacions. Els principals impulsors de l'ERC van ser Estat Català, l'organització de Macià amb un passat d'independentisme insurreccional; el Partit Republicà Català de Lluís Companys i Marcel·lí Domingo de caràcter republicà i obrerista, amb tradició de col·laboració amb el sindicalisme llibertari; i el grup socialdemòcrata de *L'Opinió*, de Lluhí i Vallescà. A l'entorn d'aquest pal de paller es van vincular els més diversos centres i agrupacions republicanes com ara La Falç, l'Ateneu Obrer de Sant Andreu o el Centre Republicà de Portaferri. El primer consell directiu de l'ERC, sota presidència de Macià va comptar amb Companys, Lluhí, Aiguader, Humbert Torres i Ventura Gassol.

En pocs dies es van confeccionar les candidatures. Es van obrir oficines provisionals al carrer Duc de la Victòria de Barcelona. Els primers mítings donats al Teatre Espanyol, al Saló Bohèmia i a la Plaça de braus Monumental van comptar amb una presència massiva i premonitòria. Una gran majoria de catalans, ben aviat es van sentir identificats amb les idees del partit, així com atrets pel carisma del seu líder, Francesc Macià. Poc després, a les immediates eleccions municipals, l'èxit del nou partit esdevindrà aclaparador, atès que aconseguirà 25 dels 50 regidors de l'Ajuntament barcelonès, trencant d'aquesta manera les previsions de fracàs que alguns analistes havien pronosticat. La victòria republicana als ajuntaments catalans esdevingué abassegadora. També en el conjunt de l'Estat espanyol van triomfar els republicans. De resultes, el sistema polític de la dictadura i la monarquia borbònica es van desmoronar i la proclamació de la República esdevingué imparable.

LES PROCLAMACIONS: LA PLAÇA DE SANT JAUME

Plaça de Sant Jaume

Epicentre de la vida política catalana i d'episodis històrics cabdals en l'esdevenir de la Catalunya del segle XX, la plaça de Sant Jaume va ser urbanitzada a mitjans del segle XIX amb el nom de plaça de la Constitució. Durant el període republicà va ser anomenada plaça de la República. Els edificis del Palau de la Generalitat i de l'Ajuntament, viurien alguns dels episodis més transcendents de la dècada dels anys 30 relacionats amb el govern de Catalunya. El primer dels esdeveniments significatius succeïts en aquest indret ens remet a la figura cabdal de Francesc Macià, qui el 14 d'abril de 1931 i dos dies després de guanyar Esquerra les eleccions municipals, va proclamar la *República Catalana* dins una suposada Federació Ibèrica. Poc abans, a dos quarts i sis minuts de dues, i des de

l'Ajuntament, Lluís Companys, amb un cop d'audàcia inversemblant s'havia apoderat de la vara d'alcalde i havia sortit al balcó proclamant la República tot fent hissar una bandera tricolor al balcó. En pocs minuts van començar a formar-se grups a la plaça, van arribar periodistes i més i més gent.

En el moment de la proclamació de Macià, una munió de catalans s'aplegava ja a la plaça de la capital per escoltar l'Avi. Macià proclama la República catalana que durarà tres dies. El gest de Catalunya no té marxa enrera i la República es proclama arreu de l'estat, la monarquia és història. Tanmateix Macià haurà de fer marxa enrere, els delegats de la jove República Espanyola exposen que la proclamació unilateral de Macià debilita un projecte que es inviàble sense Catalunya, atès que les possibilitats d'invocació política són encara ben patents. Macià tira enrera la proclamació a canvi del compromís d'establir un règim autònom generós. Un dels negociadors, l'historiador Nicolau d'Olwer, rescata el nom de Generalitat i el proposa per donar nom al futur govern autònom. D'aquesta manera una institució de la qual s'havia perdut la memòria històrica, va renàixer de sobte.

La Generalitat provisional es va apressar a redactar un Estatut d'Autonomia, el denominat Estatut de Núria, que va ser plebiscitat pel poble català el 2 d'agost de 1931. L'Estatut va ser durament retallat a les Corts espanyoles però va ser finalment aprovat el 9 de setembre de 1932. L'Estatut del 32 esdevindrà el marc de referència del govern català i el seu Parlament. Les primeres i úniques eleccions al Parlament de Catalunya realitzades durant el període republicà es van celebrar el 20 de novembre de 1932 i van donar una aclaparadora majoria a l'ERC. Amb tot, el nou govern d'Esquerra tindrà reptes importants en un període de conflictes socials i de crisi econòmica.

Com a conseqüència d'aquests anys difícils de conflictes, el segon episodi cabdal quant a proclamacions a la Plaça de Sant Jaume ens remet al 6 d'octubre de 1934, moment en que Lluís Companys proclamava l'Estat Català com a resposta al moment d'invocació de dretes que patia el govern espanyol. L'intent va fracassar atès que el General Domènec Batet cap de la IV Divisió orgànica va restar lleial al govern de Madrid i va enviar les seves tropes a reprimir la revolta. Canons i metralladores es van emplaçar davant del Palau de la Generalitat i van forçar la rendició de Companys i el seu govern.

Finalment, cal esmentar un altre episodi més recent relacionat amb aquesta plaça: el restabliment de la Generalitat i l'arribada del president Josep Tarradellas, un polític cabdal en la història d'ERC, després del seu exili a França el 1979. Tarradellas va pronunciar la que ha esdevingut frase cèlebre: *Ja soc aquí!* que venia a explicitar que la legalitat de la Generalitat per ell representada tornava a la normalitat.

EL PALAU DE LA GENERALITAT

Plaça de Sant Jaume

El saqueig i destrucció del Call a finals del segle XIV va deixar lliures espais importants en el centre de Barcelona. A principis del segle XV es va construir un edifici que

s'estenia des del carrer de Sant Honorat al del Bisbe per allotjar la Diputació del General, representació permanent de les Corts Catalanes. A principis del segle XVI el Palau va conèixer modificacions en construir Pere Blai el cos i la façana renaixentistes. Després de la derrota del 1714 el Palau va ser reutilitzat com a seu de l'Audiència i posteriorment amb construcció del modern estat Espanyol i la divisió provincial a partir del 1833 el Palau va allotjar la Diputació Provincial. El 1913 esdevingué la seu de la Mancomunitat de Catalunya, que impulsava l'acció conjunta de les quatre diputacions catalanes. Tanmateix el balcó de marbre, afegit el 1860 va ser testimoni de nombrosos actes revolucionaris com ara la Revolució del 68, "la Gloriosa", o la proclamació de la República i l'Estat Català el 1873.

El 1931 la negociació de Macià amb els republicans espanyols va menar a la ideació d'una nova institució autonòmica: la Generalitat de Catalunya. Les diputacions van quedar abolides i la nova Generalitat en va assumir les competències. Macià va fer del Palau la Seu de la nova institució. Alhora la casa dels canonges es va habilitar com a residència del president de la Generalitat i per allotjar visitants il·lustres. El 26 de gener de 1939 les tropes feixistes van entrar en el Palau, que va tornar a ser reconvertit en seu de la Diputació Provincial.

La Generalitat, la nova institució apadrinada per Macià, esdevingué extraordinàriament activa tot i que la seva durada, entre 1931 i 1939, va ser limitada. Arran dels esdeveniments d'abril de 1931 quedà constituïda, amb caràcter provisional presidida per Francesc Macià i composta per un consell o govern i una assemblea de representants dels municipis denominada Diputació Provisional de la Generalitat. El 1932, amb l'aprovació de l'Estatut i les eleccions al Parlament, quedà configurada la Generalitat definitiva, amb Macià ratificat com a president i Lluís Companys com a president del Parlament. En morir Macià el dia de Nadal del 1933 Lluís Companys esdevingué president, i va exercir com a tal fins al final de la Guerra Civil, llevat del període de suspensió de l'Estatut, entre l'octubre de 1934 i el febrer de 1936. Josep Irla i Josep Tarradellas, membres d'ERC van presidir la Generalitat a l'exili.

Per l'Estatut Interior de Catalunya de 25 de maig de 1933 quedaren fixades les institucions de l'autonomia. Es va configurar el Consell Executiu, format pel president i els consellers. La transferència de les competències havia estat completada quan es produí l'abolició de la Generalitat el 1939, però des de bon començament l'aportació estatal per cobrir els serveis transferits va ser lenta i insuficient. El dèficit va haver de ser compensat amb aportacions extraordinàries dels municipis.

El 1934 es van promulgar les lleis més importants per a l'organització del país. El traspàs dels serveis d'ordre públic, va possibilitar la derogació dels governadors civils. Es va constituir el Tribunal de Cassació, amb jurisdicció sobre les matèries civils i administratives de competència autonòmica. Es va organitzar en dues sales: la civil, encarregada d'aplicar el dret civil català; i la contenciosa administrativa, que garantia els drets dels ciutadans enfront l'administració. En matèria d'ensenyament, la Generalitat va continuar l'obra de la Mancomunitat i va prendre iniciatives que anaven més enllà de les transferides. La Generalitat també es va preocupar per l'organització territorial i la reforma del

règim local, desenvolupant una llei municipal que recollia les aspiracions del moviment municipalista.

L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

Plaça de Sant Jaume

L'aclaparadora victòria republicana del 14 d'abril de 1931 va posar en mans de l'ERC nombrosos ressorts de poder, entre ells la nova institució autonòmica: la Generalitat i també l'Ajuntament de Barcelona. L'ERC tot i les dificultats de la conjuntura històrica va tenir l'oportunitat de menar una política col·laborativa i de progrés amb la sinergia dels diferents ressorts que controlava.

Jaume Aiguder Miró esdevingué l'alcalde republicà entre l'abril de 1931 i el febrer de 1934, quan va ser succeït per Carles Pi Sunyer que, al seu torn va exercir el càrrec fins la fallida del 6 d'octubre.

El consistori de Jaume Aiguader va intervenir vertiginosament a la ciutat. En primer lloc va donar continuïtat a les iniciatives prefigurades en temps de la Mancomunitat: es va impulsar la creació o la finalització de nous grups escolars (Baixeras, Ramon Llull, Collaso i Gil...), de l'Institut Escola del Parc de la Ciutadella, de la Universitat Autònoma de Barcelona, de l'escola Normal de la Generalitat, la recuperació de l'Hospital de la Santa Creu com a Seu de la Biblioteca de Catalunya, la restauració dels monuments de la ciutat.

Aquestes actuacions emblemàtiques en el camp de la cultura i l'ensenyament foren importants atès que l'Estatut no va donar a la Generalitat competències sobre el sistema educatiu estatal. L'acció de l'Ajuntament aixecant una xarxa d'ensenyament alternativa a la de l'Estat, com a mínim, a Barcelona, esdevingué molt important per minimitzar el dèficit de competències.

El republicanisme va reflexionar sobre el model de ciutat que havia de marcar el futur de Barcelona a fi d'afavorir una expansió racional. Les inquietuds de l'ERC culminaren en les directrius del Pla Macià. Com a projecte i com a exercici intel·lectual es desenvolupà de manera independent pels tècnics del GATCPAC i Le Corbusier, sense una tutela directa ni de l'Ajuntament ni de la Generalitat. Tanmateix l'Ajuntament de Barcelona va recollir les indicacions estratègiques que s'havien marcat des del Pla Macià sumant-les a les pròpies iniciatives dels tècnics municipals. El sanejament del casc antic de Barcelona amb realitzacions tant rellevants com el Dispensari Antituberculós, l'experiència de la Casa Bloc o la promoció de la Ciutat de Repòs i Vacances s'han d'entendre en aquest context d'efervescència generada pel clima renovador i la sinergia entre institucions.

Els Fets d'octubre de 1934 van significar una frenada en la marxa ascendent d'una Barcelona que ja s'havia consolidat en la seva capitalitat. Diversos alcaldes de palla es van succeir durant el Bienni Negre (Josep Martínez; Joan Pich, Francesc Jaumar, Ramon Coll, Francesc Jaumar de nou). Amb la victòria del Front d'Esquerres la Generalitat va recuperar una dinàmica de normalitat, Companys va tornar a la presidència i Pi Sunyer a

l'alcaldia. Tanmateix, en començar la guerra Hilari Salvadó va ser el nou alcalde fins el final del conflicte. Durant aquest convuls període l'activitat de l'Ajuntament de Barcelona i de les diverses forces vives de la ciutat no va decaure. El municipi va contribuir a posar racionalitat als processos revolucionaris: instal·lació de noves seus de partits polítics i sindicats, seus de milícies obreres, col·lectivització del transport públic, etc.. El preu dels lloguers es va reduir d'immediat en un 50%. El sector de la construcció es va col·lectivitzar, més de 500 empreses van formar l'Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona. El 1937 es va realitzar un important salt qualitatiu revolucionari amb el decret de municipalització de la propietat urbana. A banda, el consistori va col·laborar amb l'establiment de les indústries de guerra, en l'acolliment de refugiats i en l'organització de la defensa passiva, aspecte particularment important atès l'important setge aeri per part de l'aviació italiana. L'entrada a la ciutat de les forces feixistes del general Yagüe el 26 de gener de 1939 van implicar la fi del parèntesi republicà a la ciutat.

ELS FETS D'OCTUBRE DE 1934: EL CADCI

Rambla de Santa Mònica, 10

L'entrada al govern de l'estat de la *Confederación Española de Derechas Autónomas* l'octubre de 1934, com a conseqüència de la crisi del oberta per la Llei de Contractes de Conreu, podia implicar un intent de destrucció de la República i de l'autonomia catalana. La rebel·lió i la resistència es van preparar arreu i a Astúries es va generar una insurrecció revolucionària. A Catalunya la tensió era molt alta, no es podia fer marxa enrera en la qüestió rabassaire. Companys, va reaccionar prenent la iniciativa, abans de veure's sobrepassat per les iniciatives incontrolades. Buscava una posició de força que li permetés negociar amb avantatges. A les vuit i vint del vespre del 6 d'octubre Companys va sortir al balcó i, davant una imponent gentada, va proclamar l'Estat Català de la República Federal Espanyola. Josep Dencàs, conseller de governació des del setembre havia rebut instruccions per preparar-se en cas de conflicte. Havia procedit a depurar les forces de seguretat de components desafectes a la legalitat republicana, igualment havia intentat reconvertir el *sometent* i organitzar els escamots d'Estat Català com a força de xoc i confiança. En arribar el moment Dencàs no estava preparat. Els seus escamots disposaven de poques i inadequades armes i els comandaments de la guàrdia d'assalt mantenien una posició ambigua.

El general Batet, després de consultar Madrid va declarar l'estat de guerra i es va apressar a reprimir la revolta. El cap dels Mossos d'Esquadra, Pérez Farràs es manté lleial a Companys. La violència esclata. Es construeixen barricades, es distribueixen algunes armes i s'organitza la resistència en diversos edificis. Uns cent Mossos defensen la Generalitat, mentre s'ocupa el Foment del Treball a la Via Laietana, on malgrat la penúria d'armes es fan forts Dencàs i els germans Badia. Hi combaten components d'Estat Català, dels Mossos i el CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria)

des d'on es donarà un important suport a la lluita. La Guàrdia d'Assalt, en haver-se declarat l'estat de guerra, passa a dependre del Capità General. La força que hagués pogut decidir, queda neutralitzada.

A les onze del vespre l'artilleria de l'exèrcit es desplega a la Rambla, al davant de la seu del CADCI. Davant el sindicat els militars pateixen baixes, un sergent resulta mort i diversos soldats ferits. Els canons obren foc i resulten abatuts Jaume Compte, González Alba dirigents del Partit Català Proletari i el comunista Amadeu Bardina. Tota la ciutat és un desori. A la plaça Sant Jaume hi fa aparició també l'artilleria, refusada pel troteig dels Mossos que es repleguen a l'Ajuntament. El combat és desigual, l'exèrcit desplega canons i una companyia de metralladores. Contràriament, els mossos que defensen Companys estan molt mal armats. El combat dura tota la nit. A la matinada el President ordena la rendició. Companys, Tarradellas, Xirau, Casanovas i d'altres membres d'ERC són detinguts i traslladats fins el vaixell presó *Uruguay*. Dencàs, el conseller de governació aconsegueix escapar i marxa cap a l'exili. Decenes d'alcaldes i càrrecs públics d'ERC són detinguts i empresonats.

Les eleccions de febrer de 1936 van donar la victòria al Front d'Esquerres i al Front Popular a Espanya. Companys va poder tornar a exercir com a president de la Generalitat reestablerta. Tanmateix l'ERC va arrossegar la crisi del 6 d'octubre, amplis sectors del partit van donar la responsabilitat del desastre al radicalisme d'Estat Català. Companys no va renovar la confiança a Dencàs. El maig de 1936 Estat Català es va escindir d'ERC formant un partit propi: Estat Català al qual es van afegir el Partit Nacionalista Català i el grup Nosaltes Sols.

DISPENSARI CENTRAL ANTITUBERCULÓS

c/ Torres Amat, 8; Passatge sant Bernat, 10

La tuberculosi va ser el gran flagell de la població urbana i obrera des de mitjans segle XIX. Les condicions insalubres de les fàbriques així com de vivendes i les mancances de ventil·lació i assolellament, s'acarnissaven amb els ciutadans. No va ser fins a mitjans del segle XX que el desenvolupament dels antibiòtics i bacins va posar fre a la malaltia. A les zones urbanes depauperades, com ara els cascs antics i les barriades obreres la tuberculosi cobrava un important tribut de víctimes. La Generalitat va desenvolupar un programa de xoc per aturar les infeccions. Tant aviat com van ser transferides les competències de sanitat, es va decidir la construcció d'un dispensari pilot per combatir la malaltia just en un dels seus epicentres, el Raval de Barcelona.

L'obra va ser encarregada el 1934 als arquitectes Josep Lluís Sert, Josep Torres Clavé i Joan B. Subirana, tots tres membres militants del GATCPAC. El projecte va tenir en compte les aportacions i indicacions dels estudis del Dr. Sayé: *Les noves orientacions de la lluita antituberculosa i la seva aplicació a Catalunya*. En aquells moments sabien que l'alimentació deficient i els habitatges insalubres afavorien la malaltia. De fet quan es po-

dia s'enviava als malalts als "sanatoris", en llocs ventil·lats a fi que milloressin, cosa que efectivament succeïa. Els arquitectes ho van tenir en compte i van dissenyar naus obertes als quatre vents amb zones verdes als interiors dels recintes. El projecte arquitectònic també va ser congruent amb les necessitats clíniques i va comptar amb departaments de vacunació, diagnòsi, enquestes, arxiu...

El Dispensari, amb un disseny rabiosament modern pel seu temps, es desenvolupa a partir d'una "L" volada, amb les plantes baixes lliures i amb un pati jardí central. El Bloc 1, paral·lel al carrer Torres Amat, compta amb una cabina de recepció a la planta baixa i dues sales d'espera, una pels malalts en tractament i altra pels probables infectats. A la primera planta, el despatx de direcció mèdica, secretaria i despatxos de metges, amb espais per diagnòsi. La segona planta compta amb solàrium per malalts i arxiu. El Bloc 2, perpendicular al carrer Torres Amat allotja a la planta baixa amb espais per vacunació, reconeixement d'infants i despatxos de metges. La primera planta allotjava els equips de raigs X i radiografies, absolutament novedosos en aquells moments i espais per tractament. La planta segona allotjava la biblioteca i la tercera la sala de conferències.

Totes les dependències es van pensar amb llum directa, el màxim d'asseïllament i ventil·lació. En la construcció es van utilitzar els materials més avançats del moment: ferro, formigó, vidre, planxes de fibrociment, maons, ceràmica vidriada.

El Dispensari es va acabar en plena Guerra Civil, el gener de 1937 i constitueix una de les obres mestres de l'arquitectura racionalista europea. L'equipament contrastava amb el vell Hospital dels Infecciosos de la Barceloneta, avui Hospital de Mar que, a més a més, va resultar molt malmès a causa dels bombardeigs de l'aviació italiana.

MIQUEL BADIA I JOSEP BADIA

Carrers Muntaner / Diputació

El nacionalisme i el republicanisme d'esquerres vertebrats pel nou projecte d'ERC composaven un conglomerat molt divers no exent de tensions. El radicalisme nacionalista d'Estat Català i el republicanisme socialdemòcrata del grup *l'Opinió* van xocar continuament. D'altra banda la percepció de sinergies i aliances era també diferent. L'ala més republicana i socialdemòcrata va menar una política d'entesa amb l'anarcosindicalisme, i fins i tot destacats dirigents del partit republicà com Martí Barrera procedien de la CNT. Contràriament, Estat Català percebia l'anarcosindicalisme com un perill global, per Catalunya, i especialment els seus elements perifèrics i extremistes de la Federació Anarquista Ibèrica. Aquests, al seu torn intentaven desequilibrar la CNT i portar-la per una incerta deriva antipolítica.

Quan Companys va assolir la presidència de la Generalitat a principis de 1934 va comptar amb quatre consellers d'Esquerra, dos d'Estat Català: Gassol i Dencàs, i dos de l'ala republicana: Barrera i Selves. Altres forces com Acció Catalana; el PNRE (Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra) i Unió Socialista de Catalunya van comptar amb un conse-

ller cadascuna. Selves va ser Conseller de Governació i va comptar amb plenes competències atès que a finals de l'any anterior s'havia traspassat a Catalunya, en base a l'Estatut, l'ordre públic amb Guàrdia Civil inclosa i havien desaparegut els quatre governadors civils. El desembre de 1933 Miquel Badia va ser nomenat Secretari General d'Ordre Públic i el març de 1934 esdevingué el cap Superior de Policia de Catalunya. Miquel Badia i el seu germà Josep havien estat impulsors de les Joventuts d'Estat Català. Miquel havia participat en el Complot del Garraf, un intent d'atemptat contra Alfons XIII organitzat pel grup La Bandera Negra, havia estat secretari del Conseller Dencàs i, a banda havia mostrat la seva bel-ligerància contra el sindicalisme organitzant escamots d'Estat Català que es van fer càrrec del transport públic de Barcelona per tal de sabotejar la vaga de transports del novembre de 1933. A banda, havia mantingut en actiu grups d'acció que s'havien enfrontat als grups d'afinitat de la FAI. Des del seu nou càrrec va continuar hostilitzant els anarquistes radicals i també als sindicalistes, atès que el periòdic *Solidaridad Obrera* va patir nombroses suspensions. El Conseller Selves va emmalaltir i morir, i en el remodelatge del govern Josep Dencàs es va fer càrrec de la Conselleria de Governació el setembre de 1934. Dencàs va renovar la confiança en Badia que va continuar una política d'ordre públic a ultrança. Badia però va haver de dimitir el mateix setembre a causa dels incidents generats en els Jutjats de Barcelona, on militants d'Estat Català van esbrincar als jutges, i Badia va acabar detenint i retenint un fiscal. Tanmateix, Badia va continuar col·laborant amb Dencàs. S'esperava que amb la imminent entrada de la CEDA al govern començaria un cop d'estat fàctic contra Catalunya. Dencàs havia d'encarregar-se de preparar les forces d'ordre i els grups d'acció del partit per defensar la Generalitat en cas d'involució. L'acció preventiva de Companys del 6 d'octubre va fracassar. Dencàs i Badia es van haver d'exiliar. En retornar a Catalunya després de la victòria del Front d'Esquerres, Badia es va dedicar a la reorganització de les Joventuts d'Estat Català. El dia 28 d'abril a les dues de la tarda a la cruïlla dels carrers Muntaner i Diputació i vora el seu domicili Miquel Badia i el seu germà Josep Badia, van ser tiretejats i van resultar morts. Tot indica que els autors van ser pistolers de la FAI i que l'acció responia a un acte de represàlia per l'anterior bel-ligerància de Badia contra els anarquistes.

SERT: DEL DUPLEX I EL GATCPAC AL PLA MACIÀ

Carrer Muntaner, 342-348

Josep Lluís Sert, militant d'ERC i activista i lluitador incansable en favor del progrés, la justícia social i les llibertats de Catalunya va ser un dels arquitectes més brillants del segle XX. Juntament amb altres arquitectes i tècnics (Cristòfol Alzamora, Germà Rodríguez Arias, Ricardo Churruga, Josep Torres Clavé, Pere Armengou, Sixt Yllescas i Jaume Mesres, entre d'altres) va col·laborar en la fundació, el 1928, del GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per el Progrés de l'Arquitectura Contemporània). Esdevingueren la columna vertebral de l'avantguardisme i van impulsar l'arquitectura racionalista a partir

dels pressupostos desenvolupats per Le Corbusier i Walter Gropius. En un pas més enllà Sert, Joan Prats i Joaquim Gomis van crear el 1932 l'ADLAN (Amics de l'Art Nou) tot creant lligams entre arquitectes amb artistes com Miró, Picasso o Dalí. Durant la Guerra Sert va treballar al pavelló de la República a París. En acabar el conflicte es va exiliar a Nova York. Va contribuir a l'esforç de guerra aliat dissenyant magatzems logístics funcionals de ràpida construcció i baix preu. Esdevingué Degà de l'escola de Disseny de Harvard i encara va poder tornar a Barcelona i crear l'edifici de la Fundació Joan Miró el 1975.

Les grans aportacions de la gent del GATCPAC es van concretar en el camp de l'habitatge. Josep Lluís Sert va mostrar el seu geni i enginy en el disseny de la casa de veïns del carrer Muntaner 342-348, construïda entre el 1930 i 1931 i precedent important que ajudaria a desplegar les idees de l'avantguardisme arquitectònic al servei de les reformes republicanes. Es tracta d'un edifici que organitza els habitatges a partir de mòduls "duplex", potenciant al màxim la racionalitat distributiva, la ventilació, assolellament, il·luminació, etc. S'accedeix al dúplex a partir del pis inferior amb un distribuïdor que mena a les estances de dia. Des de la sala principal una escala porta al pis superior on hi ha dormitoris i serveis. Esdevingué novetat a l'època la centralització de serveis (calefacció, llum, disposició d'armaris, evacuació de la brossa a través d'un tub, de cada pis fins el soterrani). La façana destaca per la seva sencillesa.

Sert i el GATCPAC esdevingueren un motor que va estimular la política urbanística i arquitectural de la Generalitat materialitzada en la iniciativa del Pla Macià desenvolupat amb el suport de Le Corbusier i presentat com a Pla de la Nova Barcelona el 1934. El Pla Macià concebut amb criteris racionalistes i funcionalistes partia de la base que Barcelona havia de ser una ciutat productiva i centre de decisions econòmiques i polítiques. La ciutat s'estructurava a partir del punt de referència del port, que s'ampliava per la banda sud generant una àmplia zona annexa productiva i de serves. Els eixos definits pel Paral·lel i la Meridiana passaven a constituir-se com referent d'accés. El casc antic es sometia operacions de sanejament amb la incorporació d'equipaments socials. A l'Eixample es preveïen intervencions per afavorir illes més grans que permetessin la generació de zones enjardinades. La part del Clot i Sant Andreu quedava zonificada amb funcions industrials. Es preveïa la construcció de grans espais verds en la franja definida pel carrer Aragó i la Gran Via així com l'aprofitament integral, com a parc de Collserola. El litoral de la Barceloneta i el Poblenou es reconvertiren en zona marítima d'esbarjo i encara es plantejava la creació d'una impressionant Ciutat de Repòs i Vacances a la zona de Castelldefels on s'havien d'ubicar segones residències per a esbarjo de les classes populars. El Pla Macià, d'acord amb l'ideari republicà concebia Barcelona com la capital de Catalunya, afavoria un creixement ordenat de la ciutat, sanejava el casc antic, potenciava la culturització general, les obres socials i la promoció de segones residències.

MÚTUA ESCOLAR BLANQUERNA. EL CONSELL DE L'ESCOLA NOVA UNIFICADA (CENU)

Via Augusta, 140

La Mútua Escolar Blanquerna es va constituir el 1924 a iniciativa d'un grup de pares per respondre a la política repressiva que contra les iniciatives de renovació pedagògica a Catalunya practicava el dictador Miguel Primo de Rivera. L'èxit de la iniciativa i l'augment progressiu del nombre d'alumnes va empènyer a la creació d'un nou edifici el 1930. Les obres es van perllongar fins el 1933 i es van entroncar amb el relançament del moviment de l'Escola Nova propiciat per la Generalitat republicana. D'altra banda, el projecte també es va poder inserir en el nou marc de renovació arquitectònica quant a edificis d'ensenyament propiciat pel GATCPAC en base a les darrers novetats europees.

L'edifici format per planta baixa i quatre pisos es va orientar per obtenir una bona insolació. La major part de les aules estan orientades a migdia. El porxo que ocupava la totalitat de la planta baixa garantia l'esbarjo en dies de pluja. El terrat estava concebut com a terrassa, jardí i àrea de passeig. La zona de pati comprenia jardins experimentals, pistes per esport, trinquets i camp de joc. En els més de 7.000 metres quadrats de l'edifici es van instal·lar 32 aules de 40 m² i 14 de 80 m² destinades a laboratoris i espais de pràctiques. Tot plegat la Mútua Escolar Blanquerna esdevingué un autèntic banc de proves on els tècnics van poder assajar la nova política de construccions escolars que havia de superar la generada per la Mancomunitat. Durant la postguerra la Blanquerna va ser reordenada com a Instituto Menéndez Pelayo. L'edifici ha conegut des de llavors ampliacions i remodelatges.

La Generalitat no va limitar la seva política educativa a la promoció d'edificis racionals i singulars. Els esforços per arribar a la plena escolarització en primària i a la promoció de l'ensenyament secundari i universitari van ser constants. El maig del 1936 es va posar en marxa la *Campanya dels 50.000 nens sense escola*, amb l'objectiu d'assolir la plena escolarització en base a un nou esforç amb la construcció d'edificis escolars. L'esclat de la guerra no va aturar l'esforç en política educativa, ans el va estimular. Es va crear el *Consell de l'Escola Nova Unificada* amb competències sobre els centres de l'estat, els de la Generalitat, els privats i les escoles racionalistes impulsades pels sindicats. El nou sistema educatiu significava la implantació d'una escola única, gratuïta, laica, amb coeducació, amb llengua i continguts catalans i amb una praxis pedagògica que entroncava la tradició de l'Escola Nova i la de les escoles racionalistes.

Malgrat les dificultats de la guerra, les mancances i els bombardeigs Catalunya va aconseguir la plena escolarització de tots els seus infants i encara els infants refugiats durant el 1937 i 1938.

EL REFUGI ANTIAERI DE LA PLAÇA DEL DIAMANT

Poc després de començada la guerra del 36 i gràcies a la voluntat de veïns i també de les autoritats consistorials, la ciutat de Barcelona es preparava pel pitjor. La guerra se sentia llunyana, al front d'Aragó o a Madrid, però la pèrdua de les illes i l'intent fracassat de desembarcament de les columnes catalanes i valencianes esdevingué clau pel domini del Mediterrani i per situar les esquadilles de bombardeig feixistes a Mallorca. Aquesta situació d'amenaça s'agreujà a partir de finals de 1936, quan molts barcelonins van adonar-se del perill que podia suposar un bombardeig contra la seva ciutat, ja fos marítim o aeri. El bombardeig perpetrat el vespre d'un dissabte 13 de febrer de 1937 contra Barcelona pel creuer italià *Eugenio di Savoia*, aliat dels generals feixistes revoltats, demostrà que la capital es trobava indefensa i malgrat les mesures adoptades per habilitar refugis en baixos o en subterranis del metropolità i els ferrocarrils, moltes places del barri començaren o acceleraren la construcció d'elements defensius. El bombardeig, indiscriminat, havia causat 18 morts i lògicament accelerà l'esforç de construcció de refugis per proporcionar certa seguretat als ciutadans.

De la construcció del refugi de la Plaça del Diamant, subvencionat, organitzat gràcies a l'esforç de molts veïns graciencs, coneixem alguns dels materials que l'Ajuntament proporcionà: 5 metres cúbics de grava de la pedrera del Morrot, 2.000 totxos d'½, 20 sacs de ciment Portland, 20 sacs de ciment lent i cinc sacs de ciment Griffi es lliuraven a Pere Quer vocal comissari del refugi a mitjans de 1937. També sabem que el juny d'aquell any era president de la Junta del refugi en Ramon Parral, mentre el tècnic responsable era Antoni Gil. La mateixa Junta del refugi esmentava: *Company, pensa que treballes per la vida dels teus familiars, dels teus conciutadans: recorda que els nostres enemics són inhumans, que a hores d'ara han destruït i estan destruint nombroses poblacions i que nosaltres mateixos hem estat víctimes de la seva fúria destructora.*

En el cor del barri de Gràcia, antiga vila veïna de Barcelona de tradició obrera i republicana, hi trobem soterrat més que un símbol de la memòria de la guerra. Els passadissos i les estances del refugi amaguen centenars d'històries i vivències, les de la construcció del refugi, les alarmes i els moments dels temps de guerra que hauríem de recordar els qui gaudim de pau. I també el de la història de la solidaritat envers els altres.

La plaça del Diamant forma part del cor de l'antiga vila de Gràcia, un altre símbol urbà, un espai singular. Des del carrer Gran de Gràcia ens hi podem atansar tot prenent el carrer Astúries fins arribar a l'extrem nord de la mateixa plaça. Val a dir que a diferència de la resta de refugis antiaeris construïts a les places del barri de Gràcia, aquest ha estat preservat i condicionat per a que els ciutadans puguin conèixer com eren aquelles defenses civils que van mancomunar l'esforç i la voluntat de les entitats civils amb els organismes de l'Ajuntament i la Generalitat encarregats de la protecció davant els bombardeigs dels trimotors italians. Enrere queden doncs les malvestats produïdes amb la destrucció d'altres elements defensius construïts, com els de la Plaça de Joanic o a la Plaça de la Revolució de l'antiga vila de Gràcia durant els anys 80 i 90 del passat segle.

L'ESTADI DE MONTJUÏC. L'OLIMPIADA POPULAR

Passeig Olímpic / Avinguda de l'Estadi

La exposició Internacional d'Indústries Elèctriques s'havia de celebrar el 1914, però el context europeu va ser el causant de successius endarreriments fins el 1929. El context de l'Exposició va provocar nombroses obres i reordenacions a Barcelona: a la Plaça Catalunya, a la Via Laietana, a la Diagonal, obres del Metro, etc. Tanmateix les obres més potents es van desenvolupar en el clos de l'exposició a Montjuïc. Es van arranjar avingudes i es van construir palaus, pavellons i edificis singulars com l'Estadi de Montjuïc obra de Pere Domènech. L'estadi esdevingué un dels elements emblemàtics de l'exposició a causa de les seves dimensions i modernitat, convertint-se en una de les instal·lacions esportives més espectaculars d'Europa. Ocupava una àrea de 45.225 m², tenia una cubada per a 60.000 espectadors. L'estadi de Montjuïc esdevingué el principal equipament esportiu de la ciutat apte per a la pràctica de l'atletisme i altres esports de competició.

El 1936 l'Estadi va prendre protagonisme. Després de l'Exposició del 29 Barcelona era una bona candidata per organitzar els Jocs Olímpics, però les turbulències polítiques del 1931 van motivar que fos Berlín la ciutat escollida per a organitzar els Jocs de 1936. Quan els nazis van arribar al poder el 1933, van decidir aprofitar els jocs per promocionar el seu règim racista i militarista davant la passivitat del Comitè Olímpic Internacional.

En aquest context, l'Ajuntament de Barcelona amb el suport de la Generalitat van decidir impulsar una Olimpiada Popular alternativa que promocionés l'autèntic sentit olímpic, la pau i la solidaritat entre les nacions.

El COOP (Comitè Organitzador de la Olimpiada Popular) va desplegar una intensa activitat i va aconseguir garantir la presència de 23 delegacions estatals, a banda l'organització dels jocs permetia la competició d'entitats no estatals com Alsàcia, Euskadi, Galícia, Catalunya, Marroc (llavors colònia), jueus refugiats, etc. La delegació de França amb 1.500 atletes havia de ser la més nombrosa.

L'Olimpiada Popular o Espartaquiada, havia de començar el 19 de juliol i acabar el 26 de juliol. La major part de les competicions s'havien de desenvolupar a l'estadi de Montjuïc. Mes de 20.000 visitants van arribar a Barcelona per assistir a la cerimònia d'inauguració. El 18 de juliol es va fer el darrer assaig general de la cerimònia d'inauguració. La revolta militar i subsegüent batalla de Barcelona que van començar la matinada del 19 de juliol de 1936 van provocar la suspensió de l'Olimpiada Popular. Alguns dels atletes de les més diverses procedències concentrats a Barcelona es van enquadrar en les milícies antifeixistes.

Amb motiu de les Olimpíades de 1992, una iniciativa cívica impulsada per militants d'ERC i de la Convenció per la Independència Nacional intentà que l'Estadi portés el nom de Lluís Companys en memòria del president que va possibilitar l'Olimpiada Popular i qui havia d'inaugurar-la el 1936. Aquest primer intent no va reeixir però definitivament el 2001 l'Estadi de Montjuïc va rebre el nom oficial d'Estadi Lluís Companys.

LA CASA BLOC

Passeig Torras i Bages, 91

La segona gran onada de la industrialització a Catalunya, propiciada des de principis del segle XX per l'energia elèctrica i l'impacte del motor d'explosió va comportar un nou augment de la població obrera i nous corrents immigratoris. L'increment de la població va posar a l'ordre del dia el dèficit quant a habitatges populars. Els arquitectes avantguardistes dels anys 20 van preocupar-se per donar una sortida a la problemàtica buscant la definició d'una cèl·lula mínima d'habitatge, racional i higiènica, que pogués generar successives agregacions tot planificant serveis comuns. Amb l'arribada al poder d'ERC, els arquitectes i tècnics progressistes del GATCPAC van tenir l'oportunitat d'assajar solucions pel problema de l'habitatge obrer, gràcies a que la Generalitat va desenvolupar un instrument específic: el Comissariat de la Casa Obrera, per afrontar la problemàtica de l'habitatge. Es van valorar les experiències de Le Corbusier i els seus "immeublesvilles", per desenvolupar solucions vàlides a Catalunya: l'objectiu estava clar, dissenyar un nou model d'habitatge obrer funcional i sostenible, desenvolupat a partir de noves tecnologies i materials i que fos susceptible d'ésser construït amb una certa massivitat, i que en el cas de Barcelona delimités fins i tot una alternativa de les illes de Cerdà. La construcció de la Casa Bloc a la barriada obrera de Sant Andreu, va ser l'intent més reeixit.

El Comissariat de la Casa Obrera va encarregar el projecte de Casa Bloc als arquitectes Josep Torres Clavé; Josep Lluís Sert i Joan B. Subirana.

Les obres es van començar el 1933 en un solar de 170 metres d'allargada. La nova edificació es va organitzar en quatre blocs organitzats en forma de Z a fi d'optimitzar les possibilitats d'asseïllament. El conjunt delimitava patis a utilitzar com a zona verda.

Els habitatges es van dissenyar en dos nivells, seguint l'experiència que Sert havia practicat en el Dúplex del carrer Muntaner. Un dels nivells comptava amb sala/menjadore; cambra de bany amb lavabo, dutxa i WC, una autèntica novetat a l'època; cuina, safareig i una petita terrassa. Una escala interior permetia accedir al segon nivell on hi havien tres dormitoris. Totes les peces tenien vistes a l'exterior, i tots els pisos s'obrien a orientacions oposades per tal d'afavorir una climatització d'estiu òptima a partir de ventilació creuada. Tot seguint el desig tòpic del president Macià que cada treballador havia de tenir la seva caseta amb hortet davant la casa bloc es van habilitar parcel·les per possibilitar conreus.

Durant el règim franquista els patis interiors van ser envaits per nous habitatges que en van desfigurar el caràcter del que va ser un dels projectes més innovadors d'aquell període.

LA COMISSÀRIA DE LA VIA LAIETANA

Via Laietana, 49

L'obertura de la Via Laietana va començar el 1907 i es va perllongar fins el 1923. Va comportar de manera paral·lela l'obertura del metro i l'esventrament d'una important part del casc antic a fi de crear un centre de negocis a Barcelona amb cert regust novaiorqués. Cambó màxim representant del partit de la burgesia industrial, la Lliga, en va fer construir els emblemes del seu poder: la casa Cambó i el Foment del Treball. Tanmateix i molt a la vora es va començar a construir cap el 1920 la Comissaria de Polícia que va estar plenament en actiu durant el període republicà substituint l'antiga Jefatura ubicada a la Duana del Pla de Palau, junt amb el Govern Civil. La Generalitat va passar a comandar les forces policials espanyoles: la Guàrdia d'Assalt i la Guàrdia Civil; per la seva part, els Mossos d'Esquadra no es van desenvolupar com a cos policial propi i es van mantenir com a força de protecció de la Generalitat.

La seu de la Conselleria de Governació de la Generalitat dirigida per Dencàs sempre va estar però a l'edifici de la Duana Nova. Des de la Prefectura de la Via Laietana Miquel Badia, cap d'ordre públic va dirigir la Guàrdia d'Assalt i va respondrer al desafiament dels extremistes anarquistes, que durant els motins del 8 de gener de 1933 van arribar a posar bombes vora la cimentació de l'edifici. La fuga de Dencàs després del desastre del 6 d'octubre va tancar el primer període de control de l'ordre públic per part d'ERC.

Després de les eleccions de febrer de 1936 el president Companys va confiar la conselleria de Governació a Espanya i la direcció de les forces d'ordre públic a als coronels J. Escofet i al Coronel Guarner. Companys, temorenc per la possibilitat d'un cop militar, va encarregar que preparessin a les forces policials per fer abortar qualsevol intent de cop militar.

Escofet i Guarner van utilitzar les forces d'ordre públic amb precisió militar. Quan l'exèrcit espanyol va sortir al carrer la matinada del 19 de juliol del 1936 la Guàrdia d'Assalt estava perfectament desplegada i preparada per lluitar al carrer en defensa de la República. A les 2 de la matinada d'aquell dia, Companys, segur que la revolta es produiria inevitablement, es va traslladar a la Comissaria de la Via Laietana per tal de dirigir, juntament amb Guarner i Escofet la defensa de la legitimitat republicana. La Comissaria defensada per 200 guàrdies va ser el nucli neuràlgic de la resistència. Les columnes militars van intentar avançar per ocupar l'edifici i l'entorn de la Plaça Sant Jaume, però van ser derrotades a la Plaça Catalunya i a l'entrada de la Barceloneta.

Després de la guerra la Comissaria de Via Laietana es va transformar en la Jefatura Superior de Policia.

EL "CINC D'OROS"

Cruïlla de l'Àvinguda Diagonal amb Passeig de Gràcia

La plaça definida per la cruïlla entre la Diagonal i el Passeig de Gràcia va rebre la denominació popular de "Cinc d'Oros", atès que els arquitectes municipals Florensa i Vilaseca, quan van ordenar l'espai el 1915 van definir una base circular central i altres de perifèriques que havien de sostenir fins a sis fanals de Falqués amb l'obelisc central. La disposició de les bases circulars recordava la carta del Cinc d'Oros. El conjunt de la intervenció s'havia de fer en memòria i homenatge a Pi i Margall, president de la 1a República, segons l'acord que l'Ajuntament havia pres el 1907. El 1932 Josep Viladomat va guanyar un concurs per confegir una escultura, "La República", amb el lema "Flama", dedicada a Pi i Margall, que havia d'ocupar l'espai central de la cruïlla. L'escultura es va ubicar, precisament, el 6 d'octubre de 1934.

Un cop acabada la guerra, Franco va fer treure l'escultura i els fanals de Falqués que van anar a parar a un magatzem municipal. En substitució de la peça retirada Frederic Marès va esculpir una escultura dedicada a la Victòria franquista. El 1983 la plaça de la "Victoria" va passar a denominarse plaça de Joan Carles I. L'escultura franquista va romandre al mateix lloc. L'escultura de la República va anar a raure el 1990 a la plaça Lluçmajor. L'escultura de Marès va ser retirada el 2011. Des del 2016 la plaça va recuperar el seu nom original i popular.

El "Cinc d'Oros" va ser testimoni d'un dels més durs combats del dia 19 de juliol. El conseller de governació va ordenar al comissari general d'ordre públic Frederic Escofet que prengués les disposicions necessàries per a que les seves forces policials defensessin la República contra qualsevol intent colpista. Escofet i el cap superior dels serveis d'ordre públic Vicenç Guarnier van distribuir amb astúcia les seves forces quan es preveia la imminència de la revolta. L'eix definit per la Via Laietana, Plaça Catalunya i el "Cinc d'Oros" es va utilitzar per desplegar unitats que poguessin actuar de manera indiferent a la dreta o l'esquerra de l'Eixample. Al "Cinc d'Oros" es van situar tres companyies i un esquadró de cavalleria de la Guàrdia d'Assalt. A les cinc de la matinada, just quan s'apagava l'enllumenat públic van aparèixer pel carrer Còrsega les forces rebels del regiment de cavalleria de Santiago procedents de la caserna de Lepant del carrer Girona. Les forces lleials van cridar "visca la República" i tot seguit van efectuar una descarrega tancada de fuselleria i metralladores que va destrossar els militars. Els supervivents van respondre al foc i el combat es va allargar durant dues hores, després de les quals els militars i alguns guàrdies civils que els acompanyaven es van retirar per atrinxerar-se en el convent dels carmelites de Diagonal amb Llúria. Els revoltats van resistir fins el dia següent en que es van rendir a la Guàrdia Civil. En abandonar el convent alguns dels oficials van ser linxats per la gentada enfurismada.

Encara el 1976 el "Cinc d'Oros" va conèixer altres moments polítics importants en convertir-se en l'epicentre de les manifestacions convocades per l'Assemblea de Catalunya en favor de la Llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia.

LA PRESÓ MODEL

Carrer d'Entença, 155

Durant el segle XIX espais d'antics convents o edificis religiosos, com la Casa de la Caritat de Barcelona van ser utilitzats com a presons. Es tractava de locals llòbregos sense garanties de salubritat i higiene. A finals de segle les idees reformistes exigien espais on a banda de garantir el càstig del delinqüent fos possible la rehabilitació i mínima qualitat de vida.

La construcció de la presó Model de Barcelona es va iniciar el 1887 ocupant dues illes de l'Eixample delimitades pels carrers de Rosselló, Provença, Entença i Nicaragua. L'edifici, projectat per Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals, estava calculat per a 800 reclusos. La presó es va inaugurar l'any 1904. L'edifici central responia als darrers criteris "panòptics" de l'arquitectura penitenciària: un conjunt de sis galeries que conflüïen en una rotonda central des d'on s'exercia un control global dels espais i es distribuïen els serveis. Les cel·les eren de 4 metres d'allargada per 2,4 d'ample i 3 d'altura, unes condicions higièniques excepcionals per al període. Cada cel·la comptava amb llitera, banqueta, taulell, lavabo i comuna inodora amb sifó, que de fet foren de les primeres tasses modernes que es van ubicar a la ciutat. Tanmateix, l'excepcional presó aviat va quedar desbordada a causa de la conflictivitat social. Les vagues i els conflictes obrers van portar centenars de sindicalistes a una sobrepoblació a les cel·les. Després del 6 d'octubre una gran quantitat de dirigents d'ERC i alcaldes van quedar internats a la Model mentre que membres del govern es van estibar al vaixell presó *Uruguay*. En acabar la guerra la presó Model va tornar a quedar plena a vessar a causa de la sanguinària repressió franquista. Sovint la població reclusa va pujar en ocasions fins a 10.000 interns. Els espais de la presó van ser utilitzats fins i tot com espais d'execució. La Model va exercir la seva funció repressora durant tot el temps de la dictadura i l'anomenada Cinquena Galeria va ser la que va acollir majoritàriament als presos polítics fins els darrers temps del franquisme i els primers de la restauració borbònica. El darrer pres polític executat a la Model va ser Salvador Puig Antich, el 1974.

EL CASAL D'ESQUERRA "FRANCESC MACIÀ". L'ORGANITZACIÓ D'ERC

Gran Via de les Corts Catalanes, 647

Esquerra Republicana de Catalunya es va fundar a partir d'un procés de federació d'organitzacions polítiques i entitats. En un primer moment els partits no tenien seus oficials, atès que durant la Dictadura de Primo de Rivera no havien estat autoritzats. Contràriament, alguns ateneus i associacions, sovint amb llarga tradició de societat civil si que comptaven amb locals. D'altra banda, les aclaparadores victòries polítiques de 1931 i 1932 van facilitar l'accés conjuntural dels més diversos tipus de locals.

La crisi del juliol de 1936 va menar a l'ocupació de tota mena de locals per part de les organitzacions polítiques i sindicals. Les milícies antifeixistes també es van emparar

de casernes. ERC va mantenir actius els seus locals i se'n va incautar d'altres. Un dels espais més significatius d'ERC va ser l'immoble de la Gran Via de les Corts Catalanes 647, un vell casalet de l'Eixample del 1882, l'antiga casa Fradera (reconvertit des de 1991 com a Hotel Havana). Va ser el Casal *Francesc Màcia* un dels espais més actius i centrals vinculats a ERC des de la creació del partit i indret que visqué nombrosos actes i celebracions.

Poc després del 19 de juliol de 1936, la gent d'Esquerra va impulsar en un primer moment dues columnes antifeixistes. Els locals amb càracter militar utilitzats per ERC van ser diversos. El Castell de Montjuïc esdevingué la caserna general de concentració de les columnes i es va utilitzar per allotjar i instruir-hi els milicians, tant de la Columna *Francesc Macià* com de la *Lluís Companys*, que van acabar unificant-se com a quarta columna al front d'Aragó. La *Lluís Companys* va comptar amb activitat a l'anomenada Caserna de Milicians del carrer Sicília. Tanmateix, un dels llocs de decisió militar vinculats a ERC va ser la denominada Caserna d'ERC a la Rambla Catalunya 24-26 (espais parcialment ocupats avui per l'Hotel Calderón). Aquest punt esdevingué referent militar al començament i al llarg de tota la guerra, ja que va allotjar l'*Ajut Català*, impulsat per la militant Rosa Segarra, de la Secció Femenina i que agrupà les tasques de suport i recolzament a combatents de la columna i també a civils afectats pel conflicte. Aquí es recollia i es distribuïa roba, aliments i llibres amb destinació al front o als refugiats.

Les JERC, des de l'any 32, van tenir seu a la Rambla de les Flors num. 30, en el local de "La Falç". També vora Rambla al Carrer Tres Llits, núm. 3, darrera la Plaça Macià (avui "Reial") hi havia la seu del Secretariat General de l'organització.

Els barris comptaven amb una important xarxa de locals, molts dels utilitzats per ERC eren, de fet, de les organitzacions adherides. Altres eren propis del partit. El casal de Sant Gervasi estava al carrer Pervindre (Avenir) 134; el casal de Sarrià, a l'Avinguda de Sarrià 87; el Casal d'Esquerra Estat Català de Gràcia, a la Plaça Joan Fuster núm. 9-10 (Plaça del Nord). El Casal Català de l'esquerra de l'Eixample a Corts Catalanes 463; el Casal d'ERC del Camp d'en Grassot al carrer Roger de Flor. El Centre Català republicà del Districte IV, al carrer Pau Iglesias núm. 21. El Casal Lluís Companys al Passeig de la República. El Casal d'ERC del Districte VIè a Plaça Universitat núm. 2.

EL CASTELL DE MONTJUÏC

Avinguda del Castell

Al cim de la muntanya de Montjuïc s'han succeït al llarg del temps diverses fortificacions, atès que el domini de la muntanya possibilita el control de la ciutat de Barcelona. La fortalesa actual la van construir els enginyers militars borbònics a mitjans segle XVIII. Juntament amb la fortalesa de la Ciutadella formava part d'un pla de fortificacions per tal de tenir militarment controlada la ciutat de Barcelona. Des de Montjuïc l'exèrcit espanyol va bombardejar la ciutat insurrecta el 1842 i 1843 i es va demostrar que, efectivament, el sistema de fortificacions borbònic era útil per controlar i reprimir Barcelona. La imat-

ge del castell respecte a la ciutat sempre va ser de repressió. Els processos de Montjuïc de 1896 que van comportar l'afusellament de sindicalistes, i l'afusellament l'octubre de 1909 de Francesc Ferrer Guàrdia van fer augmentar la sinistra fama d'aquesta construcció militar. Cada revolta social o política acabava amb empresonaments massius a Montjuïc i afusellaments en els seus fossats. Montjuïc sempre va ser una peça clau per als militars espanyols per tal d'assegurar el domini sobre Barcelona. No és d'estranyar que els barcelonins sempre mostressin odi i rebuig a la fortalesa, que a diferència de la Ciutadella, no va poder ésser enderrocada.

El juliol del 1936 el castell i la caserna van passar a mans populars. L'ERC va utilitzar dependències del castell per organitzar les columnes *Macià* i *Companys* i ensinistrar els seus milicians. Al llarg de la guerra part de les seves dependències es van utilitzar com a presó on van anar a raure militars insurrectes i quintacolumnistes. Les execucions dels presumptes enemics de la República s'efectuaven en el fossat de Santa Helena.

Amb la victòria franquista el Castell va tornar a mans de l'exèrcit. Va allotjar casernes i esdevingué centre de reclusió on es van ingressar, en condicions infrahumanes, milers de presoners republicans.

El president Companys, exiliat a França, va ser detingut per la Gestapo i lliurat al govern franquista el 1940. Des de Madrid va ser traslladat a Barcelona i va ser tancat al lloc més segur: la fortalesa de Montjuïc. El president català va restar empresonat en les casamates de la fortalesa. Allà mateix es va celebrar el Consell de Guerra que en va determinar la seva execució.

El president de la Generalitat va ser afusellat la matinada del 15 d'octubre de 1940. L'afusellament es va portar a terme contra una de les cares del baluard de Santa Amèlia, al capdavant de la cortina que uneix els baulards de Velasco i Santa Amèlia. Una petita placa dona testimoni memòria al lloc. Cada any, en la matinada del 15 d'octubre es celebra una processó de torxes en memòria del president.

A l'interior del castell i els seus contorns, hom pot contemplar que no ha passat el temps. Seu d'un tronat museu militar que comptava amb una de les col·leccions d'armes més importants d'Europa. I no fa pas massa temps, al pati d'armes, envoltat per tot tipus de canons, es trobava l'estàtua equestre del dictador feixista, obra en bronze de l'escultor Viladomat, que anys després va restar amagada a les sales de reserva.

EL CEMENTIRI NOU I EL FOSSAR DE LA PEDRERA

Mare de Déu del Port

El Cementiri Nou, anomenat trambé cementiri del Sud-Oest o de Can Tunis, va entrar en servei el 1883. Es va construir aprofitant els pendents de la muntanya la qual cosa li atorga un urbanisme complex. Els estils de mausoleus i monuments funeraris evoquen molt be el moment modernista en que va ser començat a utilitzar. En el cementiri podem trobar tombes de personalitats del món polític i social de la Catalunya del primer terç del

segle XX: Prat de la Riba, Francesc Ferrer Guàrdia, Salvador Seguí... Macià va morir el dia de Nadal de 1933, el seu enterrament va constituir una impressionant mostra de dol. I va ser enterrat precisament aquí, al cementiri de Montjuïc.

La tomba de Francesc Macià ocupa una part central en la Plaça de la Fe a la zona superior del recinte, en aquesta mateixa zona hi ha la tomba dels germans Badia. La tomba de Macià és senzilla, vorejada de parterres i presidida per un escut de Catalunya. Usualment hi ha flors a la tomba i periòdicament els representants de les més diverses institucions i forces polítiques i sindicals reten homenatge al president.

En una de les antigues pedreres en desús, ubicada a la part baixa del recinte, en la zona de Ponent acarada a l'actual Zona Franca es localitza el Fossar Comú, en l'anomenada Pedrera Moragas, el conjunt també es conegut amb el nom de Fossar de la Pedrera. En aquest espai van ser inhumades les víctimes de la repressió feixista arran de l'ocupació de Barcelona. Els afusellats o agarrotats al Camp de la Bóta, la presó Model o Montjuïc eren enterrats en aquesta fossa comuna juntament amb rodamons i persones sense recursos. Aquest fossar, que havia estat ple de làpides i creus, va ser arranjat el 1985 per l'arquitecta Beth Galí per dignificar l'espai i ubicar-hi les restes del president Companys. El president va ser afusellat el 15 d'octubre de 1940, el seu cos va ser depositat en un nínxol del cementiri.

Les restes del president es troben avui en un mausoleu molt senzill definit per les formes d'una corba molt rebaixada envoltades per un petit estanyol artificial. Al davant s'obre una àmplia plaça semicircular que contribueix a dignificar l'espai. Es va considerar encertadament que el millor lloc per ubicar les restes del president era precisament entre els lluitadors anònims que van morir a Catalunya i la gent humil del país.

En el mateix entorn, s'aixeca una escultura en memòria dels Immolats per Catalunya. Els accessos estan definits per uns pilars on hi ha inscrits els noms d'algunes de les víctimes conegudes que reposen en l'espai.

EL PARLAMENT DE CATALUNYA

Parc de la Ciutadella

El Parlament de Catalunya està ubicat a l'antic Arsenal de la Ciutadella construït pels borbònics després de La Guerra de Successió. Les fortificacions obsoletes i odiades pel poble de Barcelona van ser començades a ser enderrocades el 1868, excepció feta de l'Arsenal, el Palau del Governador i l'església. En acabar l'Exposició Universal del 1888, l'Ajuntament va decidir reconvertir l'Arsenal en Palau Reial, per si el rei decidia alguna vegada fer estada a Barcelona. Tanmateix, les obres dirigides per Pere Falqués no es van acabar mai. En proclamar-se la República i pactar-se la constitució de la Generalitat, Macià va pensar que el vell Arsenal mig convertit en Palau, podia transformar-se fàcilment en Parlament. El menjador de Palau, amb pocs retocs, va passar a ser la sala de recepcions oficials i d'intercanvis entre els parlamentaris. És la Sala dels Passos Perduts. La sala que

havia de ser Saló del Tron es va arranjar com a Saló de Sessions, i l'escala ja construïda, esdevingué l'Escala d'Honor del Parlament. El Saló de Sessions va exigir les intervencions més complexes, s'hi va respectar el sostre modernista, es va col·locar la taula de la mesa i els 85 escons (ara, 135). L'aparença final del Parlament de l'època de la República era molt similar a l'actual.

Pel que fa a la institució, el Parlament de Catalunya, val a dir que va quedar definit per l'Estatut d'Autonomia de 1932 que institucionalitzava la Generalitat de Catalunya amb un poder legislatiu, dit Parlament de Catalunya; un poder executiu, integrat pel president de la Generalitat, que la representava al més alt nivell, i el Consell Executiu, a més d'un poder judicial que culminava en el Tribunal de Cassació.

Les primeres eleccions al Parlament de Catalunya van tenir lloc el 20 de novembre de 1932 i la sessió constitutiva s'escaigué el 6 de desembre del mateix any. El primer president del Parlament va ser Lluís Companys. El Parlament hagué de treballar en un context polític, tant català com espanyol i internacional convuls; fou interromput durant dos anys, l'anomenat Bienni Negre (1934-1936), i finalment la mateixa institució parlamentària fou abolida, amb els altres òrgans de la Generalitat, pel triomf de la revolta de les armes feixistes contra la República Espanyola (1939). Malgrat unes circumstàncies tan adverses, el Parlament, durant aquesta època, va fer una tasca legislativa important i va aprovar lleis molt avançades.